

DAMIAAN DENYS, GERBEN MEYNEN (RED.) *Handboek psychiatrie en filosofie*

606.2 / PSYCHIATRIE

Dat er op deze bladzijden weinig handboeken worden besproken, heeft een voor de hand liggende reden: het zijn geen echte boeken. Een handboek biedt een inleiding of een overzicht, al dan niet aangevuld met praktische tips of verdere literatuurverwijzing. Het onderscheidt zich doorgaans door het ontbreken van een origineel of vernieuwend standpunt en de auteur ervan excelleert in het wegcijferen van zichzelf. Dit *Handboek psychiatrie en filosofie* is onmiskenbaar zo'n boek, omdat het poogt een bepaald domein in kaart te brengen, aan te geven wat de onderzoeksvragen zijn, en hoe deze worden beantwoord of nader onderzocht. De redacteurs nodigden daartoe jonge onderzoekers en meer gevestigde namen uit om een bijdrage te schrijven en rangschikten die onder vier rubrieken: classificatie en diagnostiek, wijsbegeerte van de geest en neurowetenschap, fenomenologie en psychopathologie, psychiatrie en ethiek. Dit leverde eenentwintig, doorgaans informatieve en redelijk toegankelijke hoofdstukken op.

Dat we het verschijnen van dit boek toch signaleren, heeft te maken met het opmerkelijke onderwerp ervan. De psychiatrie heeft historisch een aanwijsbare verwevenheid met filosofische reflectie. Aangezien psychiatrie de mens, meer bepaald diens mentale leven en handelen, bestudeert en behandelt, is het

weinig verbazingwekkend dat tot voor kort de wijsgerige antropologie, maar ook ethiek en epistemologie deze relatief jonge wetenschap voedden. Net daarom is het vandaag gebruikelijk om die filosofische bespiegeling achterwege te laten of marginaal te houden. Dit vanuit de idee dat psychiatrie een medische wetenschap is en moet zijn, en filosofie bijgevolg in de methode, theorievorming en psychiatrische behandelwijzen weinig inbreng kan of zelfs mag hebben. Dit maken de redacteurs duidelijk door in de proloog een gefingeerde dialoog tussen een filosoof en een psychiater op te voeren, waarbij deze laatste een lange reeks argumenten formuleert waarom hij een handboek psychiatrie en filosofie *niet* zou kopen, laat staan lezen. Kort gesteld: hij heeft het niet nodig om zijn beroep uit te oefenen. De door de filosoof aangevoerde argumenten — de vraag wat *menswetenschap* is, het belang van fenomenologische beschrijvingen, en netelige ethische kwesties — lijken hem uiteindelijk te overtuigen.

De teksten belichten elk een specifiek deelaspect van de intersectie tussen psychiatrie en filosofie. Opvallend hierbij is dat namen van de bekende neuroloog Sigmund Freud en psychiater Jacques Lacan op een enkele keer na niet worden vermeld. Wat te verklaren is door het overwicht aan auteurs uit Nederland, dat

sinds langer dan vandaag nogal afwijzend staat ten aanzien van de freudiaanse zaak. In de plaats daarvan krijgt de lezer, om ons tot deze greep te beperken: kritische en genuanceerde analyses van de wetenschapsfilosofische problemen aangaande diagnostiek en classificatie (vgl. de onvermijdelijke *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM)); een exploratie van de vraag of geestesziekte vanuit de evolutietheorie kan worden begrepen; fenomenologische beschrijvingen van de wil, de ervaring van het eigen lichaam en de psychotische beleving van de wereld; de altijd confronterende kwestie van wilszwakte, wilsbekwaamheid en dwangmatig gedrag; verschillende visies op autisme, met als voornaamste opponenten de zogenaamde *theory theory* (de autist ontbeert een theorie over de medemens) en de onderzoekslijn die eerder spiegelneuronen en de menselijke neiging tot simulatie van het gedrag van anderen in overweging neemt. Kortom, een uitstekende reisgids voor wie het mentale landschap een reflexief bezoek waard acht.

[Dominiek Hoens]

De Tijdstroom Utrecht, 2012, 315 p., € 49. ISBN 9789058981936

JAN DE VOS *Psychologisering in tijden van globalisering*

413 / PSYCHOLOGIE / PSYCHOLOGIE EN MAATSCHAPPIJ

In de crèche, de school, het werk, de media, de politiek en in de economie wordt de hulpeloze postmoderne mens constant geïnformeerd en geïnstrueerd hoe zich te bewegen in de omgeving en de cultuur. 'It's the psychology, stupid!' 'De wetenschap heeft aangetoond dat 22% van de vrouwen..., terwijl 34% van de mannen...' Elke dag krijgen we een overload aan psychologie en daarmee samenhangende, aliënerende psychologisering over ons heen. De *homo psychologicus* en *homo academicus* zijn twee handen op één buik.

Jan De Vos, psycholoog en doctor in de filosofie, toont op een radicaal materialistische manier aan dat het exces of teveel zich aan de kant van de (wetenschappelijke) representatie situeert en dat de 'objectivering' van deze representatie een rest heeft, namelijk het moderne subject. Sinds Descartes is het moderne subject onlosmakelijk verbonden met de wetenschappelijke blik. Maar nooit is de *homo psychologicus* zo sterk tot wasdom gekomen als vandaag. 'Dit ben jij (de neurologie toont dat..., hersenscans leren ons..., psychologisch onderzoek heeft uitgewezen...) veronderstelt niet

alleen een vertrekpunt van die blik, het construeert precies dat punt. *Kijk, dat ben jij* positioneert het subject voorbij datgene wat het is. Het teveel aan de kant van de wetenschap resulteert dus

in de installatie van dit extra, maar eigenlijk leeg punt van waaruit het moderne subject naar zichzelf en de wereld kijkt. Het is vanuit die constructie dat we samen met de wetenschapper kijken naar de hersenscans en de psychoneurologische homunculus die we voor ons ware en authentieke wezen nemen. Het geproduceerde surplus is dus paradoxaal zonder inhoud: het moderne subject toont ons een nulpunt van psychologie.'

Zoals De Vos terecht opmerkt, is het precies op dat punt dat de psychoanalyse opduikt. Haar subject is immers niets anders dan het subject van de wetenschappen, '(n)ergens tussen zijn en weten', 'dat bijna mythisch lege punt dat overblijft wanneer alle verhaaltjes zijn verteld'. Dit is de blinde vlek van het economisch

succesvolle psychologische infotainment in de media en de meesterlijke psycho-educatieprogramma's in de hulpverlening, zowel in het binnenland als in zogenaamde humanitaire hulpverlenings-

programma's in het buitenland. 'It is the psycho-economy, stupid!' Vanuit dit psycho-economisch perspectief wordt de verontrustende psychoanalytische benadering van het subject en zijn onbehagen dan ook constant verworpen om het 'zo vlug mogelijk te vervangen door meer hanteerbare verhaaltjes over emoties en neurotransmitters bijvoorbeeld.' 'Wat we vandaag zullen doen: we zullen ons gedrag observeren wanneer we ons treurig, kwaad of woest voelen, we zullen enkele technieken oefenen om onze woede te controleren en onze gevoelens van angst en agressie kwijt te raken...' Serieus komaan, rollenspel. 'En wat hebben we geleerd?... Hoe voelde het om deze oefening te doen?' Waarop natuurlijk de bemeesterende psycho-educatie volgt, met als kers op de taart: 'nu u dat weet, hoe voelt u zich?'

Jan De Vos trekt ons door die overpsychologisering en volgt de psy onder andere in de folterkamers van Abu Ghraib en Guantanamo, een UNICEF-vredeseducatieproject in Kroatië en fundraisingevents zoals Music for Life. Het boek is een boeiend en verhelderend pleidooi voor de hysterie om zich tegen de psymeester te verzetten, of toch minstens eens goed hard te lachen met de (wetenschappelijke) psychologie.

[Erik Mertens]

Acco Leuven, 2011, 243 p., € 24,5. ISBN 9789033483981

STEFAN KLEIN *De zin van het geven*

415.3 / GELUK / ALTRUISME

Mensen zijn egoïsten. De *homo economicus* denkt alleen aan zijn eigen voordeel, moet zijn tegenstanders voor zijn in het strategische spel dat 'leven' heet en probeert zoveel mogelijk bezit, invloed en veiligheid te vergaren. Zo horen we het al een hele tijd, uit economische en wetenschappelijke kringen. Stefan Klein werpt met zijn nieuwe boek *De kunst van het geven* echter een heel ander beeld op de mens. Niet zijn egoïsme, maar zijn altruïsme heeft de mens als diersoort in staat gesteld te overleven. Wij hebben geleerd om anderen te vertrouwen, hen te helpen en ons bezit met hen te delen. We zijn in staat om ons eigen voordeel op korte termijn opzij te zetten en samen te bouwen aan iets wat groter is, en uiteindelijk voor alle partijen beter uitdraait. Biologisch-evolutionair is dit grotendeels te verklaren door het feit dat kleine groepjes kwetsbare mensen in barre omstandigheden niet kunnen overleven tenzij ze als groep functioneren en voor elkaar zorgen. Onze sociale intelligentie is geboren uit onze kwetsbaarheid. De hormoonspiegels in onze hersenen deden de rest.

Klein gaat aanvankelijk lang en uitgebreid in op alle tegenwerpingen, de argumenten van de egoïsmeverdedigers, dus. Stilaan verweeft hij echter het ene na het andere interessante onderzoeksresultaat, en neemt hij de lezer mee op een spoor dat duidelijk wegvoert van die these. De opgebouwde redenering wordt pas écht boeiend wanneer hij het spoor van wetenschappelijk hersen- en hormoononderzoek enigszins verlaat en er steeds meer inzichten uit de sociologie bijhaalt. Stilaan creëert hij een inzicht in de reden waarom straffen werken, waarom mensen andere mensen controleren, waarom de economische crisis is ontstaan etcetera. *De zin van het geven* is een boeiend en zeer goed onderbouwd boek. Klein heeft zijn research tot in de puntjes gedaan — een toonbeeld van *deutsche Gründlichkeit*. Als hij het heeft over de (bij uitstek) altruïstische liefde van mensen voor hun hond, staft hij dat met cijfers en vertelt een voetnoot ons hoeveel de gemiddelde Duitser per jaar uitgeeft aan dierenartsbezoeken en hondenbrokken.

Het boek is goed vertaald, maar Kleins schrijfstijl is nogal droog. Hij doorspekt de overvloedige onderzoekskennis telkens met voorbeelden, maar zijn taal en complexe zinsopbouw (met menige passief-constructie) vragen van de lezer een voortdurende concentratie. Ook is het gebruik van sommige termen wel eens problematisch. Het mag dan strikt genomen kloppen vanuit de woordenboekdefinitie ('het laten bepalen van zijn handelswijze door de belangen van anderen'), maar ik vermoed dat menige lezer toch een keer zal fronsen als hij de antieke Spartanen omschreven vindt als 'altruïstisch' (in tegenstelling tot de meer 'egoïstische' Atheners).

Het slot van Kleins boek is hoopvol: de mensheid wordt steeds meer altruïstisch. De mondiale economie geeft gigantisch veel in handen van al te grote egoïsten, maar het internet, de gratis verspreide software, de verbondenheid over culturen en verschillen heen... zijn hoopgevend. De mens is altijd een uitzondering geweest in het dierenrijk en staat nu voor de uitdaging dat unieke aspect van zijn evolutie ten volle te ontplooiën.

[Kirstin Vanlierde]

Ambo Amsterdam, 2011, 315 p., ill. € 22,95. ISBN 9789026323621. Vert. van: *Der Sinn des Gebens*. Distributie: Veen Bosch en Keuning